

Igitabo cya Daniyeli - Umubare wa Gatano

Imyaka Mirongo Irindwi

Jeff Pippenger

2023-11-29

Yehoyakimu yari uwa mbere mu bami batatu ba nyuma b'u Buyuda, kandi igihe yatsindwaga n'Abanyababuloni, hahise hatangira ya myaka mirongo irindwi y'uburetwa bw'ubwami bwo mu majyepfo. Iyo myaka mirongo irindwi igaragaza igihe Babuloni, ubwami bwa mbere bwo mu buhanuzi bwo muri Bibiliya, bwari gutegeka. Mu gice cya makumyabiri na gatatu cya Yesaya, maraya w'i Tiro yagombaga kwibagirana imyaka mirongo irindwi y'ikigereranyo, yahanuwe nk'iminsi y'umwami umwe. Mu buhanuzi bwo muri Bibiliya, umwami ni ubwami, kandi iminsi y'ubwami bwonyine bwo mu buhanuzi bwo muri Bibiliya bwagejeje ku myaka mirongo irindwi, yari Babuloni.

Muri icyo gihe cy'amateka, maraya w'i Tiro, ushushanya ubupapa, yari kuzibagirana. Ku iherezo ry'imyaka mirongo irindwi y'ikigereranyo, yari kuzibukwa maze agasohoka akajya gusambana n'ubwami bwose bwo mu isi. Ubusambanyi bw'umwuka ni isano itemewe y'ihuriro ry'itorero na leta. Ku iherezo ry'imyaka mirongo irindwi y'ikigereranyo, ubupapa bwari kugirana isano n'Umuryango w'Abibumbye, ushushanywa n'abami bwose maraya w'i Tiro asambana na bo ku iherezo ry'imyaka mirongo irindwi y'ikigereranyo. Ubwami butegeka muri icyo gihe myaka mirongo irindwi y'ikigereranyo ni Leta Zunze Ubumwe z'Amerika, inyamaswa yo mu isi ifite amahembe abiri.

Igice cya mbere kugeza ku cya gatano bya Daniyeli bisobanura amateka y'imyaka mirongo irindwi ya Babuloni, bityo ibyo bice bikagaragaza amateka y'amahembe yombi y'inyamaswa ivuye mu isi. Igice cya kane n'icya gatano bigaragaza umwami wa mbere n'umwami wa nyuma ba Babuloni, kandi hamwe ibyo bice byombi bigaragaza amateka y'iyonyamaswa yo mu isi n'amahembe yayo yombi. Urubanza rw'ayo mahembe yombi, ndetse n'urw'iyonyamaswa yo mu isi ubwayo, rugereranywa n'urubanza rw'umwami wa mbere n'urw'umwami wa nyuma. Urubanza rwa Nebukadinezari rwari ukwirukanwa igihe cy'"ibihe birindwi," ubwo yabagaho nk'inyamaswa y'ishyamba iminsi ibihumbi bibiri na magana atanu na makumyabiri aya ibyatsi kandi atoteshwa n'ikime. Urubanza rwa Belushazari rwanditswe ku rukuta, kandi rwahujwe n'umubare ibihumbi bibiri na magana atanu na makumyabiri, bityo bikerekana ko urubanza rw'iyonyamaswa yo mu isi n'amahembe yayo yombi rugereranywa n'"ibihe birindwi" byo mu Balewi makumyabiri na gatandatu. Ibi bishingiye ku buhamya bw'abami babiri, kandi abo bahamya babiri bahagarariye uwa mbere n'uwa nyuma.

"ibihe birindwi" ni byo bigusha Adventisme, bityo ntibishobora kumenyekana, nubwo bigaragara neza—ku bashaka kubibona. Ni ikimenyetso cy'urubanza rw'ishyamba (Babuloni) ryategetse imyaka mirongo irindwi, kandi ni ikimenyetso cy'urubanza rw'ubwami butegeka imyaka mirongo irindwi y'ikigereranyo. Igihe William Miller yatanzaga uko yumvaga "ibihe birindwi" byo mu Balewi makumyabiri na gatandatu, yakoresheje iminsi ibihumbi bibiri na magana atanu na

makumyabiri Nebukadinezari yamazwe aba nk'inyamaswa muri Daniyeli igice cya kane nk'umwe mu bahamya b'ubuhanuzi bashimangira “ibihe birindwi” byo mu Balewi makumyabiri na gatandatu. “Ibihe birindwi” ni yo mabuye y'ifatizo kandi ni yo buye ryo ku mutwe w'inguni muri Zekariya igice cya kane. Yesu, Mushiki waacu White, Yesaya na Petero bagaragaza ko ari ryo buye riba umutwe w'imfuruka. Ni inyigisho ikamba y'ubuhanuzi bwa Bibiliya, nubwo mu by'ukuri itaboneshwa amaso n'abavugaga ko ari intumwa za marayika wa gatatu.

Uko dutangiye gutekereza ku bice bitandatu bya mbere by'igitabo cya Daniyeli, ni ngombwa kumenya ko uhereye mu ntangiriro “ibihe birindwi” bihita bigaragazwa. Igihe Yehoyakimu yatsindwaga na Babuloni, ni bwo ubunyage bw'imyaka mirongo irindwi bwatangiriye. Igitabo cy'Ibyo ku Ngoma gisobanura impamvu bajyanywe mu bunyage imyaka mirongo irindwi.

Sedekiya yari afite imyaka makumyabiri n'umwe igihe yatangiraga gutegeka, amara imyaka cumi n'umwe ategereye i Yerusalemu. Akora ibyari bibi imbere y'Uwiteka Imana ye, ntiyicisha bugufi imbere ya Yeremiya umuhanuzi wavugaga ibyo ahawe n'akanwa k'Uwiteka. Kandi yigometse no ku mwami Nebukadinezari, wari waramurahije ku izina ry'Imana; ariko anangira ijosi rye, akomantaza umutima we ngo areke guhindukirira Uwiteka Imana ya Isirayeli. Byongeye kandi abatware bakuru b'abatambyi bose n'abantu na bo bacumuraga bikomeye cyane, bakurikiza ibizira byose by'abanyamahanga; bahumanya inzu y'Uwiteka yari yejeje i Yerusalemu. Nuko Uwiteka Imana ya ba sekuruza babo yohererezaga intumwa zayo, azinduka kare akazitumaho, kuko yagiriraga imbabazi abantu be n'aho atuye; ariko bashinyaguriraga intumwa z'Imana, bagasuzugura amagambo yayo, bakagirira nabi abahanuzi bayo, kugeza ubwo uburakari bw'Uwiteka bwagurumaniraga abantu be, ntiyagire igikiza. Ni cyo cyatumye abateza umwami w'Abakaludaya, wicishije abasore babo inkota mu nzu y'ahera habo, ntiyabagirira impuhwe, yaba umusore cyangwa inkumi, umusaza cyangwa uwunamye kubera ubusaza: bose abamugabiza mu kuboko kwe. N'ibintu byose by'inzu y'Imana, ibinini n'ibito, n'ubutunzi bw'inzu y'Uwiteka, n'ubutunzi bw'umwami n'ubw'abatware be, ibyo byose abijyana i Babuloni. Batwika inzu y'Imana, basenya inkike z'i Yerusalemu, batwika ingoro zaho zose n'umuriro, barimbura n'ibintu byaho byose by'igiciro cyinshi. N'abari barokotse inkota abajyana ari imbohe i Babuloni; bahinduka abagaragu be n'ab'abahungu be kugeza ku ngoma y'ubwami bw'u Buperesi, kugira ngo ijamba ry'Uwiteka ryavuzwe mu kanwa ka Yeremiya risohore, kugeza ubwo igihugu cyaruhukiraga amasabato yacyo; igihe cyose cyari giteye umusaka, cyaruhukaga isabato, kugira ngo imyaka mirongo irindwi isohore. Nuko mu mwaka wa mbere wa Kuro umwami w'u Buperesi, kugira ngo ijamba ry'Uwiteka ryavuzwe mu kanwa ka Yeremiya risohozwe, Uwiteka akangura umutima wa Kuro umwami w'u Buperesi, bituma atangaza iteka mu bwami bwe bwose, kandi arandika ati: “Uku ni ko Kuro umwami w'u Buperesi avugaga ati: Uwiteka Imana yo mu ijuru yampaye ubwami bwose bwo mu isi; kandi yantegetse kumwubakira inzu i Yerusalemu ho mu Buyuda. Mbese ni nde muri mwe wo mu bantu be bose? Uwiteka Imana ye abane na we, maze azamuke.” 2 Ngoma 36:11–23.

Imyaka mirongo irindwi yo kuba mu bucakara yari iyo gusohozwa ijamba rya Yeremiya, “kugeza igihe igihugu kizaba cyarishimiye amasabato yacyo, kuko igihe cyose cyari giharambye cyakomeje isabato.” Hariho igice kimwe gusa mu Ijamba ry'Imana, uretse umurongo wo mu Ngoma turimo

kuvuga, kivuga ko igihugu “cyishimiye” amasabato yacyo. icyo gice kiri mu gitabo cy’Abalewi igice cya makumyabiri na gatanu n’icya makumyabiri na gatandatu. Igice cya makumyabiri na gatanu gitanga amabwiriza y’ukuntu igihugu cyakwemererwa kwishimira uburuhukiro bw’isabato yacyo, naho igice cya makumyabiri na gatandatu kigaragaza umuvumo w’“inshuro zirindwi” niba ayo mabwiriza y’isezerano atarakurikijwe.

Iherezo rya Yehoyakimu ryaranze intangiriro y’ubunyage, ari bwo kimwe mu bice by’icyo Daniyeli yise “umuvumo” n’“indahiro” bya Mose mu gice cya cyenda. Daniyeli yasobanukiwe n’umuvumo w’“ibihe birindwi,” kuko atanga ubuhamya mu gice cya cyenda ko ari mu kwiga kwe ubuhanuzi bwa Yeremiya bw’imyaka mirongo irindwi, ari ho yamenyeye umubare w’imyaka ubwoko bw’Imana bwari kuzaba imbata i Babuloni.

Mu mwaka wa mbere wo ku ngoma ye, jyewe Daniyeli nasobanukiwe n’ibitabo umubare w’imyaka, ari yo ijambo ry’Uwiteka ryaje kuri Yeremiya umuhanuzi, yuko yari kuzuza imyaka mirongo irindwi mu kurimbuka kwa Yerusalemu. Daniyeli 9:2.

Daniyeli yasobanukiwe iyo myaka mirongo irindwi “abihereye mu bitabo,” atari igitabo cya Yeremiya cyonyine. Ikindi gitabo yasobanukiwe ni ibyanditswe bya Mose, kuko mu isengesho rye agaragaza ko “umuvumo” w’iyo myaka mirongo irindwi y’uburetwa wari “indahiro” ya Mose. Ijambo riri muri Daniyeli igice cya cyenda, risobanurwa ngo “indahiro,” ni ryo jambo rimwe risobanurwa ngo “inshuro ndwi” mu Balewi makumyabiri na gatandatu. Ugutwarwa kwa Yuda i Babuloni imyaka mirongo irindwi kwari ugusohora k’umuvumo w’izo “inshuro ndwi,” kabone nubwo hari umuhanga mu bya tewolojiya wo muri iki gihe wese wabijyaho impaka. Biragaragara nk’amanya y’ihangu, ariko ku bifuzwa kubona ni bo bonyine bibonera.

Uwiteka avugana na Mose ari ku Musozi wa Sinayi, ati: Vugana n’Abisirayeli, ubabwire uti: Nimwagera mu gihugu mbaha, icyo gihugu kizajya kiruhuka Isabato yeguriwe Uwiteka. Imyaka itandatu uzabiba umurima wawe, kandi imyaka itandatu uzatemera uruzabibu rwawe, usarure imbuto zarwo; ariko mu mwaka wa karindwi kizaba Isabato yo kuruhuka kw’igihugu, Isabato yeguriwe Uwiteka: ntuzabiba umurima wawe, kandi ntuzatemera uruzabibu rwawe. Ibyimejeje ubwabyo mu isarura ryawe ntuzabisarure, kandi n’imizabibu y’uruzabibu rwawe rutatemewe ntuzayisorome; kuko uwo ari umwaka wo kuruhuka kw’igihugu. Kandi ibyera by’iyo Sabato y’igihugu bizababera ibyokurya; wowe n’umugaragu wawe, n’umuja wawe, n’umukozi wawe wakorewe ibihembo, n’umunyamahanga ucumbitse iwanyu, ndetse n’amatungo yawe, n’inyamaswa ziri mu gihugu cyawe, ibyera byacyo byose bizababera ibyokurya. Kandi uzibare amasabato arindwi y’imyaka, ni ukuvuga inshuro ndwi z’imyaka irindwi; kandi igihe cy’ayo masabato arindwi y’imyaka kizakubera imyaka mirongo ine n’icyenda. Hanyuma ku muni wa cumi w’ukwezi kwa karindwi uzategeke ko impanda ya Yubile ivuzwa; ku muni w’impongano ni bwo muzavuzisha impanda mu gihugu cyanyu cyose. Abalewi 25:1–9.

Ni iby’ingenzi kubona ko mu mabwiriza yerekeye kureka ubutaka bukaruhuka, ya nzinguzingo ndwi z’igizwe n’imyaka itandatu yo guhinga ubutaka n’umwaka umwe wo kubureka bukaruhuka zakomeje kugeza ku mwaka wa mirongo ine n’icyenda, igihe habaga yubile iranga isohora ry’inzinguzingo ndwi z’imyaka irindwi. Ingingo y’ingenzi cyane igomba kubonwa ni uko kuvuza

impanda ya yubile byagombaga kubaho ku Munsu w'Impongano, bityo bikagaragaza ko igihe Umunsu w'Impongano w'ikigereranyo nyakuri watangiraga ku wa 22 Ukwakira 1844, impanda ya yubile ihagarariye inzinguzingo y'“ibihe birindwi” yagombaga noneho kuvuza. “Ibihe birindwi” byatangiriye igihe Manase yajyanwaga i Babuloni mu wa 677 mbere ya Kristo, byagereranyaga imyaka ibihumbi bibiri na magana atanu na makumyabiri yarangiriye ku Munsu w'Impongano w'ikigereranyo nyakuri. Uru sano ruzacikanwa gusa n'abadashaka kubona. Inzinguzingo y'“ibihe birindwi” ifitanye isano n'imyaka ibihumbi bibiri na magana atatu.

Ni ngombwa kandi kubona yuko mu mabwiriza y'isezerano ari mu mirongo icyenda ya mbere ya Abalewi makumyabiri na gatanu harimo urugero rwimbitse kurusha izindi rw'ihame ry'umunsu ugahwana n'umwaka riri mu Ijambo ry'Imana. Iyo mvange y'ibihimbano abahanga mu bya tewolojiya bajugunya kugira ngo bakomeze umukumbi basinze divayi ya Babuloni, ni ukuvuga ko urubanza rw'“ibihe birindwi” ruvugwa mu gice cya makumyabiri na gatandatu ari ugusobanukirwa kudakwiye kw'insobanuro y'Igiheburayo y'ijambo ryahinduwe ngo “ibihe birindwi.” Iyo mpaka si ukuri. Insobanuro y'Igiheburayo y'iryo jambo ikubiyemo byuzuye, mu busobanuro bwayo ubwabwo, ishingiro ryo kurikoresha mu buryo bw'imibare; ariko iyo mpaka yabo irimo inenge, bashyigikiza ihame riyobye rishingiye ku byo ubwabo biyitirira ko ari ubuhanga bwabo mu kibonezamvugo cy'Igiheburayo, ni ugupfundikanya ukuri gusa.

Urubanza rugereranywa n'“ibihe birindwi” mu gice cya makumyabiri na gatandatu, rumenyekana hakurikijwe insanganyamatsiko y'uwo murongo, atari ku bwo kuba hari bamwe mu bahanga mu by'iyobokamana bo muri iki gihe bagoreka ururimi rw'Igiheburayo. William Miller yageze kuri uwo mwanzuro atabishingikirijeho na gato ururimi rw'Igiheburayo, kandi uguhumekwa kwemeje ko uko gusobanukirwa kwe kwari ukuri. Abamarayika bayoboye uko gusobanukirwa kwe bashingiye ku nsanganyamatsiko y'igice urubanza rw'“ibihe birindwi” rubonekamo, atari ku rurimi rw'Igiheburayo.

Imiterere y'igice cya makumyabiri na gatanu ni ahagaragazwa amabwiriza y'isezerano, maze igice cya makumyabiri na gatandatu kigatanga umugisha wasezeranyijwe ku bazakurikiza ayo mabwiriza y'isezerano, hanyuma nyuma yaho kikagaragaza icyo Daniyeli yita “umuvumo wa Mose” ku bazayica.

Insanganyamatsiko ni ihame ry'umunsu ungana n'umwaka mu buhanuzi bwa Bibiliya. Iyo mirongo ya mbere yo mu gitabo cya Levitiki makumyabiri na gatanu igaragaza ko mu buhanuzi bwa Bibiliya umunsu uhagarariye umwaka. Mu gitabo cyo Kuva, Mose asobanura mu buryo bugaragara isano iri hagati y'isabato yo ku munsu wa karindwi yo kuruhuka ku muntu no ku itungo, n'isabato yo ku mwaka wa karindwi yo kuruhuka ku butaka.

Kandi imyaka itandatu uzabiba mu gihugu cyawe, kandi uzasarura imbuto zacyo; ariko mu mwaka wa karindwi uzakireke kiruhuke kandi kigume gituje, kugira ngo abakene bo mu bantu bawe babone icyo barya; kandi ibisigaye bazaba basize, inyamaswa zo mu gasozi zibe ari byo birya. Uko ni ko uzagenda no ku ruzabibu rwawe no ku biti byawe by'imyelayo. Mu minsi itandatu uzakorera umurimo wawe, ariko ku munsu wa karindwi uzaruhuka; kugira ngo inka yawe n'indogobe yawe biruhuke, kandi umwana w'umuja wawe, n'umunyamahanga, babone kugarurirwa intege. Kuva 23:10–12.

Muri iyo mirongo itatu uko ari itatu hashobora kumenyekana ko umunsi wo kuruhuka w'abantu n'inyamaswa uhwanye n'umwaka wo kuruhuka w'igihugu. Mu gitabo cy'Abalewi igice cya makumyabiri na gatanu, mu mirongo itanu ya mbere, dusangamo imiterere y'ikibonezamvugo ihuye rwose n'iy'itegeko ry'Isabato ryo mu Kuva igice cya makumyabiri, umurongo wa munani kugeza ku wa cumi n'umwe.

Kandi Uwiteka yabwiye Mose ari ku musozi wa Sinayi, ati: Bwira Abisirayeli, ubabwire uti: Nimugera mu gihugu mbahaye, icyo gihugu kizaruhuka Isabato y'Uwiteka. Imyaka itandatu uzabibamo umurima wawe, n'imyaka itandatu uzakorera uruzabibu rwawe, usarure imbuto zarwo; ariko mu mwaka wa karindwi, igihugu kizagira Isabato yo kuruhuka rwose, Isabato y'Uwiteka: ntuzabibe umurima wawe, kandi ntuzakorere uruzabibu rwawe. icyimeza ubwacyo cyo mu musaruro wawe ntuzagisarure, kandi inzabibu z'uruzabibu rwawe rutakorewe ntuzazitoragure; kuko ari umwaka wo kuruhuka kw'igihugu. Abalewi 25:1–5.

Wibuke umunsi w'isabato, uweze kuwutagatifuza. Iminsi itandatu uzajye ukora umurimo, ukore n'imirimu yawe yose; ariko umunsi wa karindwi ni wo sabato y'Uwiteka Imana yawe: ntuzawukoreremo umurimo n'umwe, yaba wowe ubwawe, cyangwa umuhungu wawe, cyangwa umukobwa wawe, cyangwa umugaragu wawe, cyangwa umuja wawe, cyangwa amatungo yawe, cyangwa umunyamahanga uri mu marembo yawe; kuko mu minsi itandatu Uwiteka yaremye ijuru n'isi, n'inyanja, n'ibirimo byose, aruhuka ku munsi wa karindwi: ni cyo cyatumye Uwiteka aha umugisha umunsi w'isabato, akawweza. Kuva 20:8–11.

Hamwe ayo mategeko yombi yerekeye Isabato agaragaza imiterere y'ibivugwa mu Balewi makumyabiri na gatanu n'iya makumyabiri na gatandatu. Ashyizwe hamwe, umurongo ku wundi, ahama yuko “iminsi itandatu uzajye ukora umurimo, ukore n'imirimu yawe yose,” kandi ko “imyaka itandatu uzajye ubiba umurima wawe, n'imyaka itandatu uzajye ukata amashami y'uruzabibu rwawe, uteranye n'imbuto zarwo.” “Ariko umunsi wa karindwi ni Isabato y'Uwiteka Imana yawe,” kandi “umwaka wa karindwi uzabere igihugu isabato yo kuruhuka, isabato y'Uwiteka”.

Amagambo yombi ahindurwa ngo “karindwi,” haba mu mategeko ayo ari yo yose y'isabato, yaba isabato y'abantu cyangwa isabato y'igihugu, ni ya jambo rimwe ry'Igiheburayo rihindurwa ngo “incuro ndwi” mu gice cya makumyabiri na gatandatu cy'Abalewi. Imvugiro y'ibice bya makumyabiri na bitanu na makumyabiri na gatandatu by'Abalewi ishingiyeye ku ihame ry'ubuhanuzi rivuga ko umunsi ugereranya umwaka mu buhanuzi bwa Bibiliya. Ndetse kimwe mu bifite uburemere ni ihame ry'ubuhanuzi ry'aho ikintu kivugwa bwa mbere.

Ikintu cya mbere kivugwa muri ibi bice bibiri ni ihame ry'umunsi uhagarariye umwaka. William Miller yayobowe na Gaburiyeli n'abandi bamarayika kumenya ko “ibihe birindwi” byo mu gitabo cy'Abalewi ari ikimenyetso cy'imyaka ibihumbi bibiri magana atanu na makumyabiri, kandi ibyo bihuye rwose n'invugiro y'ibi bice, ari na yo hame ry'umunsi uhagarariye umwaka rigaragazwa mu mirongo itanu ibanza y'igice cya makumyabiri na gatanu.

Igihe umwanditsi w'Ibyo ku Ngoma yagaragazaga impamvu Babiloni yemerewe kujyana ubwami bwo mu majyepfo bwa Yuda mu bunyage, yavuze ko byari kugira ngo igihugu cyishimire Isabato

yacyo yo kuruhuka. Ahandi honyine mu Ijambo ry’Imana havuga ko igihugu cyishimira uburuhukiro, haboneka mu bice bya makumyabiri na bitanu na makumyabiri na bitandatu byo mu gitabo cy’Abalewi. Ya myaka mirongo irindwi Babiloni yamaze itegeke nk’ubwami bwa mbere bw’ubuhanuzi bwa Bibiliya, ntiyerekana gusa imyaka y’ikigereranyo inyamaswa yo ku isi yari gutegeka nk’ubwami bwa gatandatu bw’ubuhanuzi bwa Bibiliya, ahubwo iyo myaka mirongo irindwi ni n’icyerekezo gitaziguye kuri “ibihe birindwi” by’umuvumo wa Mose.

Iyo dutangiye kwiga ubuhanuzi bugaragazwa mu bice bitandatu bya mbere by’igitabo cya Daniyeli, ni ngombwa kumenya ko umuvumo w’“ibihe birindwi,” kimwe n’umugisha w’“ibihe birindwi,” ari ingingo igize buri gice muri ibyo.

Ni ngombwa kandi kwibuka ko uruziga rw’inshuro ndwi z’imyaka irindwi rugaragazwa no kuvuza impanda ya yubile ku munsu wa cumi w’ukwezi kwa karindwi, ari wo Munsu w’Impongano. Uyu mwirondoro uhuza ayo “bihe birindwi” n’iminsi ibihumbi bibiri na magana atatu ivugwa muri Daniyeli igice cya munani, umurongo wa cumi na kane. Ni ngombwa kandi kwibuka ko umwaka w’ubuhanuzi ugizwe n’iminsi magana atatu na mirongo itandatu, kandi iyo uteranyije iminsi magana atatu na mirongo itandatu, inshuro nyinshi, ku bw’“ibihe birindwi,” bingana n’iminsi ibihumbi bibiri na magana atatu na makumyabiri.

Igihe Daniyeli yasobanukirwaga n’ibitabo umubare w’imyaka Yeremiya yari yaragaragaje, yatangiye isengesho rikubiyemo buri ngingo yose y’igisubizo cy’ukwihana kigaragazwa ko ari ngombwa, niba ubwoko bw’Imana bwigera bubyukira ukuri kw’uko ari imbohe mu gihugu cy’umwanzi. Ku iherezo ry’isengesho rya Daniyeli ryo muri Abalewi makumyabiri na gatandatu, Gaburiyeli yaje guha Daniyeli gusobanukirwa n’iyerekwa yari “yumvise”, ari ryo yerekwa ry’iminsi ibihumbi bibiri na magana atatu. Gaburiyeli yatangiye amenyesha Daniyeli ko ibyumweru mirongo irindwi “byagenewe” ubwoko bwa Daniyeli.

Ibyumweru mirongo irindwi byagenewe ubwoko bwawe n’umurwa wawe wera, kugira ngo kurangiza igicumuro, no guca ibyaha burundu, no gukora impongano y’ubugome, no kuzana gukiranuka kw’iteka ryose, no gushyiraho ikimenyetso kuri iyerekwa no ku buhanuzi, no gusiga amavuta Ahera Cyane. Daniel 9:24.

Ijambo ryahinduwemo ngo “ryagenwe” muri uwo murongo risobanura “gukatwa,” bityo rikaba risobanura ko ibyumweru mirongo irindwi byagombaga gukatwa ku minsi ibihumbi bibiri na magana atatu. Guhera ku itegeko rya gatatu mu mwaka wa 457 mbere ya Kristo, ubwoko bwa Daniyeli bwari kugira ibyumweru mirongo irindwi by’ubuhanuzi byo kugeragerezwa. Ibyumweru mirongo irindwi by’ubuhanuzi bingana n’imyaka magana ane na mirongo icyenda. Nyuma y’imyaka magana ane na mirongo icyenda uherye ku itegeko rya gatatu, Isirayeli ya kera yari gutera Sitefano amabuye mu mwaka wa 34, kandi yari gutandukanywa n’Imana burundu.

Ubunyage bwabanje mbere y’amateka atatu y’itegeko, agaragaza aho imyaka magana ane na mirongo cyenda y’igihe cy’igeragezwa itangirira, bwari imyaka mirongo irindwi. Iyo myaka mirongo irindwi yari igenewe kugira ngo igihugu kibone kuruhuka kw’isabato Isirayeli ya kera itigeze yuzuza. Iyo myaka mirongo irindwi yo kuruhuka kw’isabato kw’igihugu yatewe n’imyaka magana ane na mirongo cyenda (cyangwa ibyumweru mirongo irindwi by’imyaka) y’ubwigomeke

ku ndahiro ya Mose.

Imyaka magana ane na mirongo icyenda y'ubwigomeke ku isezerano ryo mu Balewi makumyabiri na gatanu, yabyaye imyaka mirongo irindwi y'ubunyage kugira ngo igihugu kiruhukire mu isabato yacyo. Iyo myaka mirongo irindwi y'ubunyage yatumye habaho amategeko atatu, yagaragaje indi myaka magana ane na mirongo icyenda y'igihe cy'igeragezwa ku Bisirayeli ba kera. Bityo tubona ibihe bibiri by'igeragezwa, buri kimwe kigizwe n'imyaka magana ane na mirongo icyenda. Ayo mategeko atatu agereranya ubutumwa bw'abamarayika batatu, ubwa mbere muri bwo bukaba bwarageze mu mwaka wa 1798, ku iherezo ry'umujinya wa mbere w'"ibihe birindwi" ku bwami bwo mu majyaruguru. Marayika wa gatatu yageze nyuma y'imyaka ibihumbi bibiri na magana atatu uhereye ku itegeko rya gatatu ku wa 22 Ukwakira 1844, ari na bwo "iherezo rya nyuma ry'umujinya" na ryo ryageze.

Mu myaka mirongo ine n'itandatu yo hagati y'iherezo ry'uburakari bwa mbere n'iherezo ry'uburakari bwa nyuma, Yesu yashyizeho urufatiro rw'urusengero rw'Abamilerite, kandi ibuye ry'urufatiro ryari "ibihe birindwi." Iryo buye ryagombaga kuba ari ryo buye ry'urufatiro (cyangwa se rikaba ibuye risitaza) ku Bwadiventisime mu ntangiriro, kandi rikaba ari ryo buye ry'imbonezo n'iry'isoza (cyangwa se rikaba ibuye ryo ku mva) ku Bwadiventisime ku iherezo. Amategeko atatu agaragaza ukuza k'ubutumwa bw'abamarayika batatu mu mateka yo mu 1798 kugeza mu 1844, anagaragaza ibice bitatu bya mbere by'igitabo cya Daniyeli.

Tuzatangira gusuzuma ibice bitandatu bya mbere mu nyandiko ikurikira.

"Igihe ibitabo bya Daniyeli n'Ibyahishuwe bizasobanukirwa neza kurushaho, abizera bazagira uburambe bw'idini butandukanye rwose... Hari ikintu kimwe rwose kizumvikana binyuze mu kwiga Ibyahishuwe—ni uko isano iri hagati y'Imana n'ubwoko bwayo ari iya hafi kandi ihamyeye." *The Faith I Live By*, 345.